

41

Förteckning
över

Kontributionsränteris

arkiv

N:r 1-3

Om kontributionsrånteriet.

Genom k.förordn.^{x)} 1712 4/6 påbjöds en ny bevillning, under namn af kontribution, som skulle utgå efter andra grunder än de föregående extra ordinarie skatterna. I ingressen till skatteförordningen angafs dess motiv. Med utgångspunkt från uppfattningen af de föregående kontributionernas tryckande beskaffenhet, då de drabbade olika klasser ytterst olika, hade konungen beslutat öfvergå till andra principer vid skatteutskrifning. Den nya skatten skulle nämligen utgå efter förmögenhet. Denna princip förutsatte, innan skatten kunde påläggas, en föresående taxering, för att man efter kunskap om landets förmögenhet skulle kunna bestämma skattesatsen. Taxeringen uppdrogs åt undersåtarna att själfva förrätta. Noggranna bestämmelser gäfves om, huru fast egendom skulle taxeras. Fastigheter och lös egendom skulle taxeras hvar för sig. Beträffande fastighet i stad skulle tomterna taxeras för sig, och hänsyn skulle tagas till såväl bebyggda som obebyggda tomter. Efter taxeringen skulle skatten påläggas efter viss procent af förmögenhet. Denna nya förmögenhetsskatt skulle trada i stället för alla tidigare extra ordinarie skatter, såsom durchtågsgården, kontribution efter eldstäder m.m. För att undersåtarna skulle få så mycket säkrare garanti för, huru medlen användes, öfverlämnades hela förvaltningen af de nya skattemedlen åt bankofullmäktige. Dessa skulle sköta denna förvaltning fullt skild från banken såsom ett särskildt verk, kontributionsrånteriet. I k.br. 1712 4/6 till rådet, till riksrådet J.Reenstierna och till bankofullmäktige lämnades närmare föreskrifter om, huru de på grund af den nya skatteförordningen ingående medlen skulle förvaltas. På K.M:ts vägnar skulle en rådsherre biträda vid förvaltningen af kontributionsverket. Härtill utsågs J.Reenstierna. I en instruktion af 1712 4/6 fastställdes hans göromål. Han skulle främför allt verka för att den nya bevillningen i tid betalades och ingen tillfogades någon oförrätt. (Efter dessa allmänna be-

x)
Genom k.förordning 1713 30/5 företogs några smärre förändringar.

stämmelser fixerades i de följande paragraferna, hvad som till följd häraf ålåg honom.) Det tillkom honom att vaka öfver, att taxeringen försiggick efter förordningen och till följd häraf skulle han i alla dylika frågor föra den nödiga skriftväxlingen med landshöfdingeämbetena.

Rörande tillvägagångssättet för skattens utskrifvande bestämdes, att sedan rådet till Reenstierna och kontributionsrånteriet meddelat den summa, som borde utgå genom kontribution, ägde rånteriet att uträkna, efter hvilken procent kontributionen skulle utgå och att meddela landshöfdingeämbetena, hur stor kontribution skulle uppbäras i hvarje län. Själftva indrifningen af kontributionen ägde nämligen rum genom landshöfdingeämbetenas försorg. Reenstierna skulle ständigt stå i förbindelse med rånteriet för att erfara, huru summorna indrefvos. Om något landshöfdingeämbete visade försumlighet vid fullgörandet af sina skyldigheter härvidlag, skulle Reenstierna meddela dem tillrättavising eller inberätta saken till K.M:t. Öfver hufvud skulle kontributionsrånteriet i alla ärender hålla sig till Reenstierna, som var förpliktigad att allt efter ärendenas natur meddela resolution på, hvad de anförde eller meddela frågan i rådet eller inför K.M:t.

af instruktionens bestämmelser torde framgå, att konungen ej velat ställa det kungliga rådet såsom direkt chef för verket i spetsen för fullmäktige. Hans uppgift var snarast att vara ett stöd för fullmäktige och att ombesörja alla meddelanden mellan rånteriet och den öfriga förvaltningen.

I k.br. 1712 4/6, hvori konungen underrättade bankofullmäktige om deras nya funktion, framhölls, huru denna äfven skulle bidra till bankens styrka. Några närmare bestämmelser om rånteriets inrättande gäfvos ej i det kungliga brefvet. Tydligen har frågan härom uppdragits åt Reenstierna och fullmäktige. Reenstierna synes ha tänkt sig rånteriets organisation såsom ett nytt kollegium med en president som chef. I bref till K.M:t af 1712 20/10 begärde han, att fullmakter för de nya tjänsterna måtte utfärdas, och att ett förslag till stat för rånteriet skulle godkännas. Något nytt

kollegium ville emellertid konungen ej veta af. I sitt svar af 1713 27/3 förklarade han, att det alldeles icke varit hans mening, att något nytt kollegium skulle inrättas. Stöd härför funnos hvarken i instruktionen för Reenstierna eller i kontributionsförrordningen. Verket borde anses som "et bokhålleri i banquen", dock skildt från bankens organisation, och skötas af nödiga kommissarier och bokhållare. Reenstiernas ställning vore endast att utöfva uppsikt öfver ränteriet och att gå fullmäktige tillhanda, så att de ej behöfde vända sig till flera håll med sina förfrågningar. I enlighet härmed blef äfven ränteriet organiseradt. I skrifvelse till konungen af okt. 1713 (ej daterad) uttalade sig fullmäktige om den påbudna organisationen. De framhöllo sin önskan, att Reenstierna ständigt måtte deltaga i ränteriets arbete och tillika med dem underteckna alla utgående skrivelser. I likhet med hvad som skedde i banken, önskade fullmäktige, att kommissariernas ställning skulle blifva relativt själfständig; de skulle mellan fullmäktiges sammanträden ha rätt att bryta ankonna skrivelser, bereda ärendena, uppsätta förslag till utgående skrivelser. Denna af fullmäktige föreslagna ordning bekräftades af K.M:t 1714 21/2. Rörande den viktiga frågan om Reenstiernas ställning uttalade sig konungen ej. För den händelse verket likväl blefve för svårskött, erhöilo fullmäktige rätt att föranstalta om val af nya fullmäktige i enlighet med de bestämmelser, som gällde för val af fullmäktige i banken.

Tjänstemännen i ränteriet antogos af fullmäktige på samma sätt som i banken. De utgjordes af tvänne kommissarier och därjämte bokhållare och skrivare. En notarietjänst inrättades äfven för den vidlyftiga skriftväxlingens skull.

Vid riksdagen 1713-1714 var motviljan mot den nya kontributionen allmän. Den upphäffdes för året 1714 af senaten. Konungen uttalade häröfver sitt missnöje. När åtgärden genom rådets skrifvelse af 1714 27/2 och Reenstiernas af 1714 16/2 kom till hans kännedom, förebrådde han Reenstierna, att han ej kraftigare yrkat på, att den föreskrifna kontributionsmetoden skulle följas. För

det följande året befallde konungen, att skatten skulle utgå i enlighet med 1712 års förordning. Ränteriet fick i uppdrag att på detta årets beviljning söka upplåna kapital.¹⁾

Det kontributionsränteri, som fullgjorde detta uppdrag, kom att bli fullt själfständigt i förhållande till 1713 års ränteri. Båda fungerade såsom två själfständiga verk under hvar sin styrelse. 1713 års ränteri utredde restantier m.m. rörande 1713 års kontribution, under det att den egentliga verksamheten ålåg det senare ränteriet.

I det ursprungliga ränteriet fungerade såsom fullmäktige på adelns vägnar vice presidenten J.Thegner och kammarrådet J.Lagermark, på prästeståndets vägnar kyrkoherdarna S.Törling och S.B.Cameen, på borgarståndets vägnar borgmästarna A.Strömberg och A.Aulævill. I denna sammansättning ägde blott den förändring rum, att i stället för S.Törling inkom C.D.Nordlindh. Det senare ränteriets medlemmar voro ej bankofullmäktige utan i deras ställe valda personer. De voro på adelns vägnar kammarherren C.V.Polus^{och} kammarrådet J.Lagermark, som lämnat bankofullmäktige, på prästeståndets vägnar kyrkoherdarna Nicolaus Sternel och Joh.Ekendahl, på borgarståndets vägnar borgmästaren A.Strömberg och rådmannen J.Bunge. Sedan ägde ingen annan förändring rum i fullmäktiges sammansättning än att Lagermark 1718 9/6 afgick och efterträddes af assessorn i kammarrevisionen N.Nordenhielm. Chefskapet för det senare ränteriet uppdrogs åt N.Tessin genom k.br.1715 ¹⁵/₂₆ sept.

Utom denna betydelsefulla skillnad mellan det äldre och det yngre ränteriet, var det senares organisation äfven i ett annat afseende skiljaktig från den ursprungliga organisationen. Först under det yngre ränteriet kom det kungliga rådet att ej längre vara en ständigt deltagande medlem af kontributionsränteriet. Från 1715 torde Reenstierna blott stått i skriftlig förbindelse med ränteriet utom vid enstaka tillfällen. 1716 i januari deltog Tessin i den öfverläggning, som särskildt hölls med Görtz med anledning af hans förslag till upphäffningsverk m.m.

Det kungl.rådet tyckes ej ens ha stått i särskildt nära förbindelse med konungen. Den 26/11 1716 förfrågade sig t.ex. Tessin, om ränteriet erhållit något k.br. om kontributionen för nästa år, själf hade

¹⁾ K.br.1714 23/4.

Ranking
has ha
-1714 1/1

*Ränteriet
har här
"nya stycke"*

han ej erhållit något sådant. I slutet av 1716 frikallades också kungl.rådet från sin befattning med ränteriet. Ett k.br. 1716 12/11 fritog honom fullständigt från hvarjebefattning med dess angelägenheter. Ränteriets styrelse kom alltså från 1717 att endast bestå af ständernas förtroendemän.

Från 1716 undergick kontributionsränteriet en betydlig förändring därigenom att kontributionerna visserligen fortfarande närmast utskrefvos af ränteriet men ej längre af detsamma förvaltades och anordnades, utan ställdes under en ny myndighets, upphandlingsdeputationens, förvaltning i enlighet med k.br.1716 20/1 och 13/2. Med den kontribution, som utgick 1717 och 1718, förhölls efter samma grunder i enlighet med k.br.1716 30/10 och 1717 7/12, ehuru afvendesessa kontributioner utskrefvos af ränteriet. Kontributionen utgick 1717 och 1718 efter andra grundsatser än 1712 års förordning enligt det gamla kontributionssättet efter klasser. Blott en betydligt mindre bevillning, upphandlingsavgiften, och ett par speciella avgifter såsom för mindre nödiga varor, ett slags konsumtionsavgift, och skatten på krügeri etc. erlades 1716 och 1717-1718 direkt till kontributionsränteriet och användes af detsamma för dess egna ändamål i enlighet med de bestämmelser, som meddelades i k.br. 1716 20/1, 12/2, 1717 10/1, 7/12, 1718 14/3, 27/3 om upphandlingsavgiften m.m. Ränteriets uppgift utvidgades 1716 därigenom att åt detsamma uppdrogs att ombesörja utfärdandet och indragningen af de obligationer, som utgäfvos för att tjäna upphandlingsdeputationen till säkerhet vid dess låneaffärer. Bestämmelser härom gäfvos i k.br. 1716 20/1.¹⁾ Ränteriet erhöi äfven i uppdrag att sörja för myntsedlarnas förfärdigande, förmodligen på den grund att de till sin natur voro ett slags obligationer. Arbetet med myntsedlarnas förfärdigande skulle gå före allt annat enligt k.br. 1716 11/9 och 1717 3/1.

Ränteriet stod i synnerligen nära förbindelse med upphandlingsdeputationen. Redan enligt k.br.1716 20/2 skulle ränteriet gifva Görtz alla de upplysningar han kunde behöfva för upphand-

¹⁾ Enligt 1712 och 1713 års kontributionsförordningar hade ränteriet rätt att uppbära medel, men endast såsom förskott att inbeta-

lingsverket. Förhållandet mellan ränteriet och deputationen torde (snarast) ha organiserats så, att ränteriet (blott) indrog alla de extra ordinarie skattemedlen. Befattningen med de vidlyftiga räkenskaper-na beträffande såväl kontributionen som öfriga extra ordinarie på-lagor tillkom ränteriet. Dess beroende af deputationen gick så långt, att denna synes ha uppgjort förslag till huru de kontributioner skulle påläggas, som det sedan ålåg ränteriet att indraga. På grund af särskildt k.br. 1716 17/9 uppsatte upphandlingsdeputationen ett ingående och utförligt memorial om huru uppbörden skulle ske för 1717, då man bröt med föregående års praxis. Till deputationens för-fogande ställdes de af kontributionsränteriet utgifna obligationer-na, hvilkas betalning och förräntande ränteriet fick ombesörja, un-der det att de af deputationen blott användes såsom en tillgång.

År 1719 upphörde ränteriets egentliga funktion. Genom k.br. 1719 26/5 påbjöds, att statsmedlen åter skulle ställas under stats-kontorets förvaltning. Äfven därefter fortsatte emellertid ränteri-et, eller åtminstone ett par af dess ämbetsmän, att fungera. Under denna period torde fortfarande skillnad ha förefunnits mellan den äldre och den nyare institutionen. Detta framgår t.ex. däraf, att då de två myndigheterna 1719 skulle afgifva relation till riksdagen, inlämnades sådan blott af det senare ränteriet; det äldre afgaf först 1720 sin relation till riksdagen. Efter denna tid torde det senare ränteriets uppgift, eller dess ämbetsmäns, en assessor N.La-gerstolpe jämte den under honom lydande kamrer A.Iggström, egentli-gen ha bestått i arbete för en annan myndighets räkning. Den stora kommission, som 1719 tillsattes egentligen öfver upphandlingsdepu-tationen, fick också befattning med kontributionsränteriet. Kommis-sionen begärde att få hufvudböcker öfver dess förbindelser med de-putationen. För att kunna lämna sådana regeörelser blef det nöd-vändigt för ränteriet att uppgöra fullständiga hufvudböcker för he-la sin medelsförvaltning. För att kunna göra detta måste länsräken-skaper infordras, d.v.s. så kallade hufvudböcker öfver kontributio-nerna. Med stort nit torde ränteriet ha ägnat sig häråt, men det befanns vara förbundet med en hel mängd svårigheter att kunna er-hålla dessa räkenskaper, hvadan ränteriets arbete råkade i stock-ning. Blott 1715 års hufvudbok blef färdig.

Kontributionsrånteriets i riksarkivet förvarade arkiv företer en mängd luckor. I stort sett är det knappast mer än ett, om ock betydande, fragment af de ursprungliga serierna. Dessas omfattning framgår klart af bevarade inventarier. Ett dylikt upprättades 1718 inom verket, ett annat uppgjordes 1729 af förutvarande kamrern inom rånteriet A. Iggström. Ett tredje uppgjordes, då rånteriets handlingar 1747 flyttades ifrån den lokal i banken, där de sedan 1725 förvarats, till kammarkollegii första afräkningskontor.

Af protokollen för det äldre rånteriet saknas numera 1714^{x)} och 1715-1723 års protokoll. Vidare saknas det särskilda protokoll, som 1716 hölls vid senare rånteriets sammanträde med Görtz.

Registratur och koncept synes vara den serie, som är bäst bibehållen. Endast relationen 1720 till K.M:t/synes saknas. Uppgifterna om de lösa koncepten möjliggöra ej något säkert bedömande af hvad som funnits.

Af liggare saknas de förteckningar, som i rånteriet uppgjordes öfver lån, "allmänna lånhs förteckningarne", som utgjorde ett par packor.

Serierna af inkomna skrivelser och handlingar torde vara betydligt mindre omfattande, än de en gång varit. T.o.m. kungl. bref förefinnas nu endast till det äldre rånteriet. Skrivelserna från myndigheter till i synnerhet det senare rånteriet saknas så godt som fullständigt.

En större serie af observationsakter öfver de inkomna räknenskaperna saknas alldeles.

Af räknenskaperna hafva anordningsböcker och andra memorialböcker helt och hållet försvunnit. Hufvudboken för 1715 finnes ej i behåll, och för de senare åren torde ingen dylik ha upprättats. Serien inkomna räknenskaper företer stora luckor. Af de inkomna länshufvudböckerna, som 1713, 1715-1717 insändes till rånteriet, finnas nu i rånteriets arkiv endast tre volymer. Sanno-

x) Protokoll 1714 öfverlämnades 1915 från flottans arkiv.

8

likt torde väl vara, att en icke obetydlig del af dessa viktiga
räkenskaper kunna finnas i kammararkivet, möjligen bland lands-
böckerna, eller i krigsarkivet. Tvänne af de^{nu} befintliga hafva
öfverlämnats från arméförvaltningen. Äfven öfriga inkomna räk-
skaper, såsom 1715 från amiralitetet, saknas.¹⁾

Erik Naumann

1)
I landshöfdingeämbetenas arkiv torde dock ofta förefinnas koncept
till hufvudböckerna t.ex. för Skaraborgs län finnas fullständig se-
rie af dylika numera i landsarkivet i Göteborg.

Stockholm
Upsala
Stockholm
Söderman
Östergöt
Kronober
Jönköping
Kalmar
Gotlands
Blekinge
Skåne gu
Hallands
Göteborg
Älfsborg
Skaraborg
Örebro län
Kopparber
Västmanla
Västernor
Västerbot

Dessutom r
mentet.
C. M.

Förteckning öfver Länshufvudböcker, som enligt inventarierna funnos 1729.

	1715	1716	1717	1718
Stockholm	4	3	2	2
Upsala län	3	3	1	2
Stockholms län		2	1	2
Södermanlands län	2	2	1	1
Östergötlands län	3	3	2	2
Kronobergs län	1	2	1	1
Jönköpings län	1	2	1	1
Kalmar län	2	2	1	1
Gotlands län	2	2	1	1
Blekinge län	2	2	1	1
Skåne guvernement	3	3	2	3
Hallands län	2	2	1	1
Göteborgs och Bohus län	1	2	1	1
Älfsborgs län	1	1	1	1
Skaraborgs län	2	2	1	1
Örebro län	1	1	1	1
Kopparbergs län	2	1	1	2
Västmanlands län	2	2	1	1
Västernorrlands län	2	2	1	1
Västerbottens län	2	1	1	1
Dessutom räkning för Lifregementet.			1	1